CAMPS I CONREUS AL PEUDEMONT

**Ruta el camí de l'oli. Del Bruc a Collbató*

ABRIL 2017

ÍNDEX

PAISATGES DEL BRUC 5
EL POBLE DEL BRUC 7

2. CAMPS I CONREUS AL PEUDEMONT: 10
3. UNA MICA D'HISTÒRIA 14
4. MEMÒRIA RECENT DEL PAISATGE 16
5. ELS CULTIUS 30
6. LES FEINES AL BOSC 34
8. EL PATRIMONI 42
9. LA RUTA 40

PRODUCTORS 46
ALLOTJAMENT 48
ON MENJAR 49
COMERÇ 50
FIRES I FESTES 50
ALTRES 51

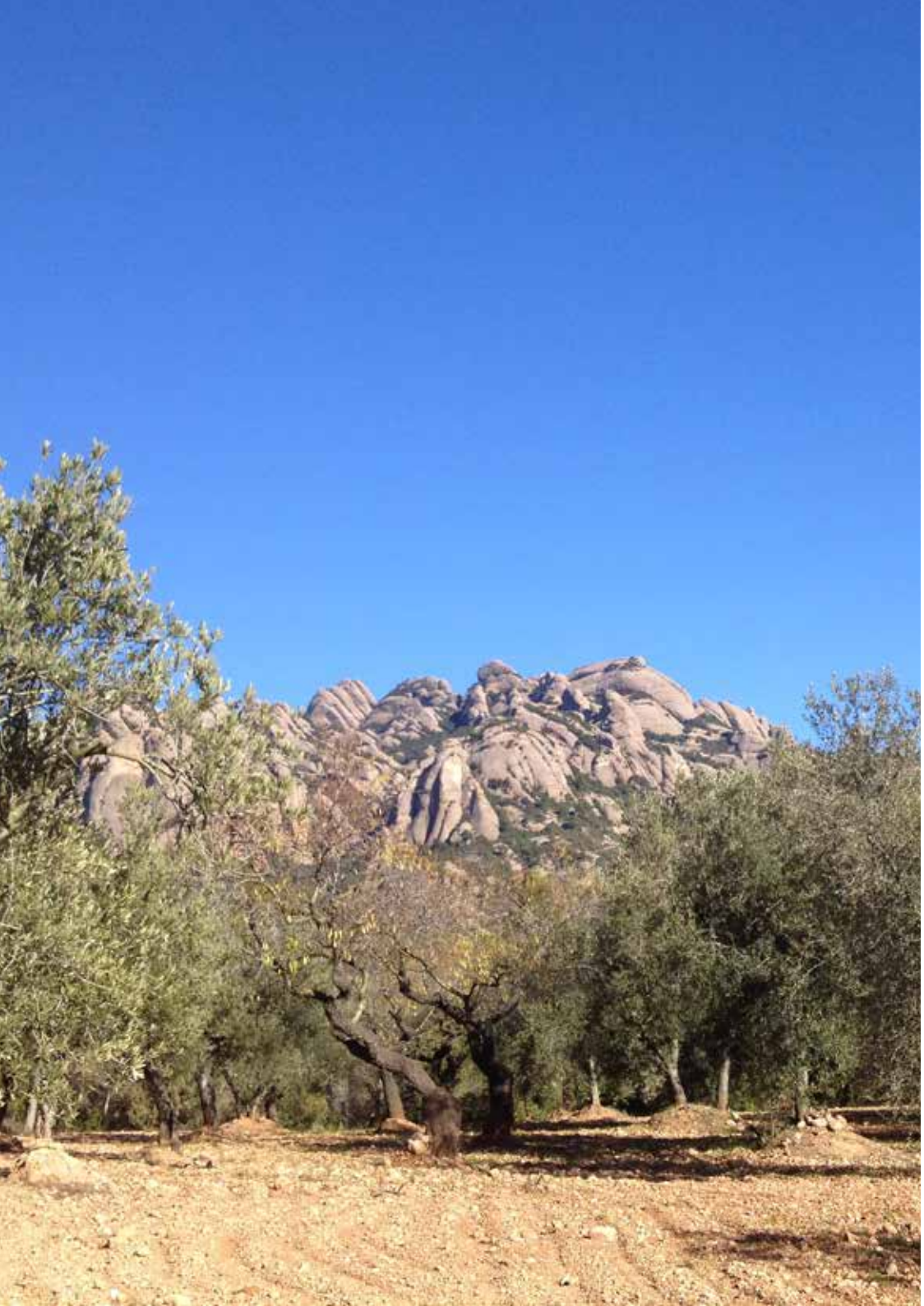

QUI AVUI, EN PLE SEGLE XXI, PENSA EN EL BRUC, VISUALITZA UN EXTENS TERRITORI FORESTAL QUE, ACOMPANYAT PER TÍMIDS CAMPS DE CONREU, ENVOLTEN LA ZONA SUDEST DEL PARC NATURAL DE MONTSERRAT, QUE OCUPA UNA QUARTA PART DEL MUNICIPI.

EL BOSC OCUPA GAIREBÉ UNA QUARTA PART DEL MUNICIPI; SI HI SUMEM LA SUPERFÍCIE OCUPADA PER MATOLLARS ASCENDIM AL 80%: MATOLLARS QUE, ABANS DELS INCENDIS DEL 1986 I DEL 2015, EREN OCUPATS PRECISAMENT PER BOSC.

DARRERE AQUEST PAISATGE FORESTAL S'AMAGA UN PASSAT PAGÈS QUE ES REFLECTEIX EN EL SEU PAISATGE. UN PASSAT AMB UNA PAGESIA ACTIVA I UN PAISATGE DIVERS.

EL PAISATGE ÉS UN LLIBRE OBERT. A TRAVÉS D'AQUESTES PÀGINES US CONVIDEM A APROPAR-VOS-HI I A ESCOLTAR COM ELS ARBRES ENS PODEN EXPLICAR LA HISTÒRIA RECENT DEL POBLE DEL BRUC I DE MONTSERRAT I AJUDAR-NOS A IMAGINAR UN FUTUR PRÒSPER.

Oliveres al peu de Montserrat
Font: L'Arada. Dídac Masana

ADVERTÈNCIES PER CONÈIXER I GAUDIR DEL BRUC

Si us plau, no llenceu deixalles al bosc.

Respecteu els senders marcats.

No malmeteu la xarxa de camins rurals: la gent que hi viu i hi treballa els necessiten en bon estat.

EL POBLE DEL BRUC

Als peus de la majestuosa muntanya de Montserrat, el poble del Bruc silenciosament la vigila. Amb un present propi de les darreres corones de l'àrea metropolitana de Barcelona, el Bruc avui pretén recuperar el seu important passat pagès, l'activitat de la qual va modelar el paisatge que avui dia visiten milers de persones any rere any.

El Bruc és un municipi de més de 2000 habitants, que s'incrementa amb milers de visitants al llarg de l'any. Avui, el municipi el formen quatre nuclis: el Bruc, el Bruc Residencial, Montserrat Parc, i Sant Pau de la Guàrdia. Es tracta d'un municipi amb un importantíssim i reconegut patrimoni natural, el Parc Natural de la Muntanya de Montserrat, així com l'Espai Natural Protegit Roques Blanques o l'entorn natural de Pierola, entre altres. Un patrimoni natural que en gran part resulta del passat pagès del Bruc, sovint oblidat, i que avui, en aquestes pàgines, es vol reivindicar. Un passat pagès que li atorga un importantíssim patrimoni cultural -molins i cabanes de pedra seca, i varietats tradicionals d'olivera excel·lents en són tan sols alguns exemples-, i també natural, construint, tot i que avui menys que ahir, un mosaic agroforestal que nodreix la biodiversitat bruquetana. L'entorn natural del Bruc ha proveït durant segles escalfor i aliment als pobles del Bruc , pobles veïns i el mateix monestir de Montserrat. Ha ofert la principal matèria primera per fer funcionar i aixecar la important indústria de les bòbiles bruquetanes, fins fa poc actives, distingides per la seu procés artesanal propi.

El Bruc connecta les zones de l'Anoia, el Baix Llobregat i el Bages, i ha estat sempre una zona de pas entre aquests territoris, cosa que li ha atorgat un valor estratègic rellevant al llarg de la història, com els fets de la Guerra del Francès, amb la batalla del Bruc.

Per estimar i respectar primer cal conèixer. Amb aquesta intenció us convidem a conèixer, a gaudir del nostre poble, i a tenir-ne cura.

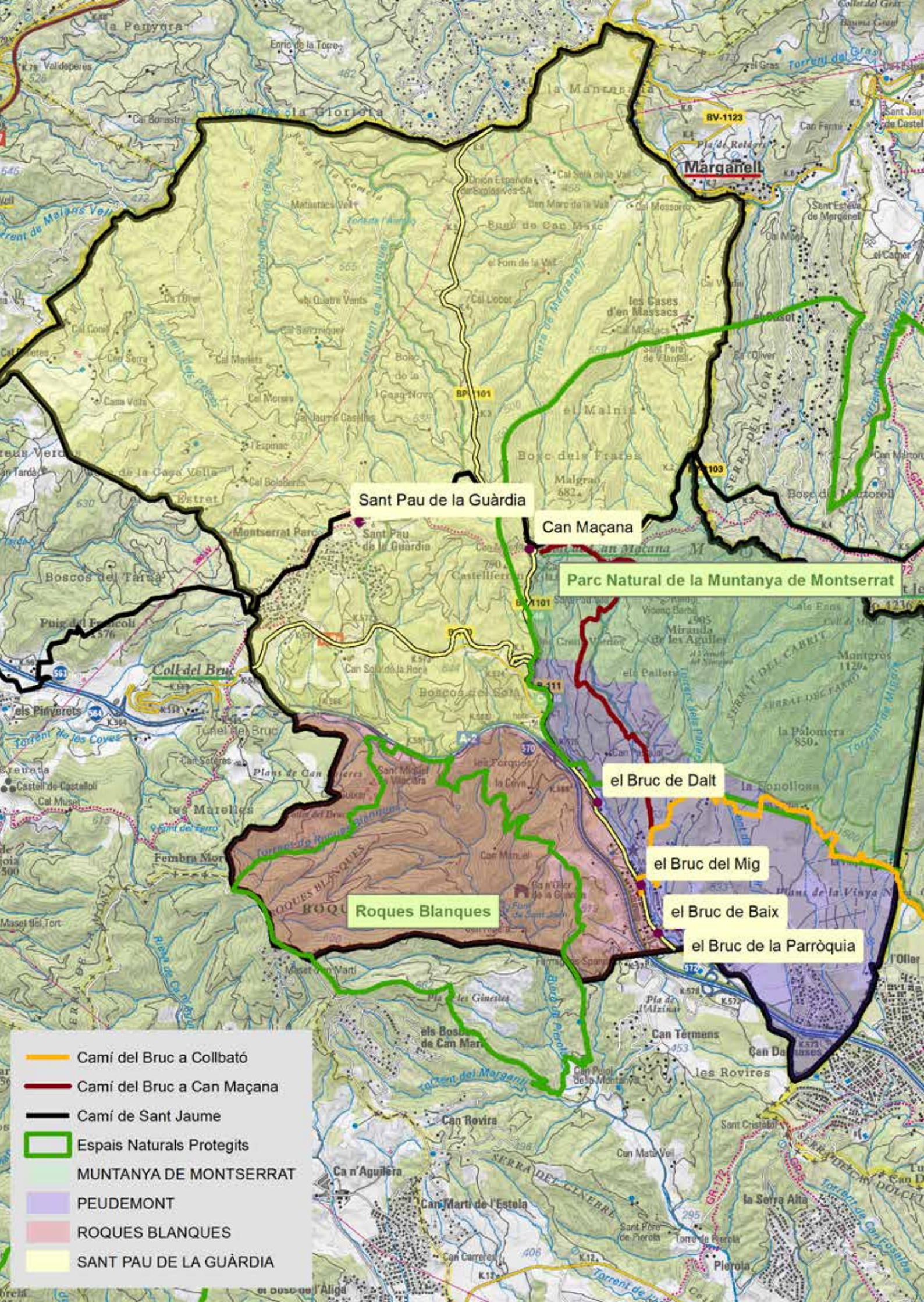
Sant Pau de la Guàrdia
Can Maçana
Parc Natural de la Muntanya de Montserrat
el Bruc de Dalt
el Bruc del Mig
el Bruc de Baix
el Bruc de la Parròquia
Roques Blanques
Camí del Bruc a Collbató
Camí del Bruc a Can Maçana
Camí de Sant Jaume
Espais Naturals Protegits
MUNTANYA DE MONTSERRAT
PEUDEMONT
ROQUES BLANQUES
SANT PAU DE LA GUÀRDIA

2
CAMPS I CONREUS AL PEUDEMONT

El Bruc ha estat històricament una població eminentment agrícola en què la superfície dedicada al conreu ha estat sempre protagonista, sobretot al peudemont montserratí, és a dir, la zona delimitada pel camí que puja a Can Maçana, per la Muntanya de Montserrat i pel límit del terme que delimita amb Collbató i els Hostalets de Pierola. Malgrat això, a partir de l'arribada de la industrialització, el pes del sector primari ha disminuït en favor de la indústria i, darrerament, dels serveis.

El paisatge del Bruc, i especialment la zona del peudemont i els voltants del poble del Bruc, és un mosaic que es configura a través de l'evolució, al llarg de la història, del treball de la terra. El paisatge ha estat sempre format per conreus de secà, fragments de bosc aïllats, rieres, torrents, horta, vies de comunicació, masies, masos i camins. En tot aquest maremàgnum d'elements, l'espai dominant fins a mitjans del segle XX ha estat l'agricultura, que ocupava totes les zones possibles per a la seva viabilitat, i deixava reduïdes illes de bosc en les zones menys aptes (zones amb fortes pendents, roquissars...), o rodals per treure'n fusta i llenya. A mitjans del segle XX, la recerca de millors condicions salarials i de vida va provocar un gran èxode de persones, que anaven a viure a a les ciutats de l'entorn per treballar a la indústria o cercar noves oportunitats. Això va provocar que progressivament s'abandonessin molts espais agrícoles, especialment els més petits, molts dels quals destinats a vinya, i en va propiciar l'ocupació per boscos, amb les conseqüències nefastes que podem veure a dia d'avui, d'increment del risc i intensitat dels incendis. Caminant pel bosc, avui, podem trobar molts indicis de les antigues feixes i parets de pedra que les limitaven. La combinació d'elements que dibuixen el mosaic agroforestal afavoreix la biodiversitat, la riquesa paisatgística i també l'extinció d'incendis.

En l'actualitat, el conreu de l'oliva és el clar protagonista del peudemont. En els últims anys s'han recuperat una sèrie de finques oleícoles que havien estat abandonades a meitats de segle XX, encara que això encara no s'ha acabat de traduir del tot en la sortida d'oli bruquetà al mercat.

Però antigament, fins a l'arribada de la fil·loxera als volts del 1890, la vinya era la veritable protagonista. Més enllà de la toponímia, amb noms com la Vinya Nova, que delaten aquest passat, avui tan sols hi trobem tímides feixes de vinya que acompanyen les oliveres.

Oliveres vora el Bruc.
Font: l'Arada. Dídac Masana.

Vinya sota Els Pallers
Font: *El Bruc: El medi, la història i l'art.* Gemma Estrada.
Ed: Publicacions de l'Abadia de Montserrat

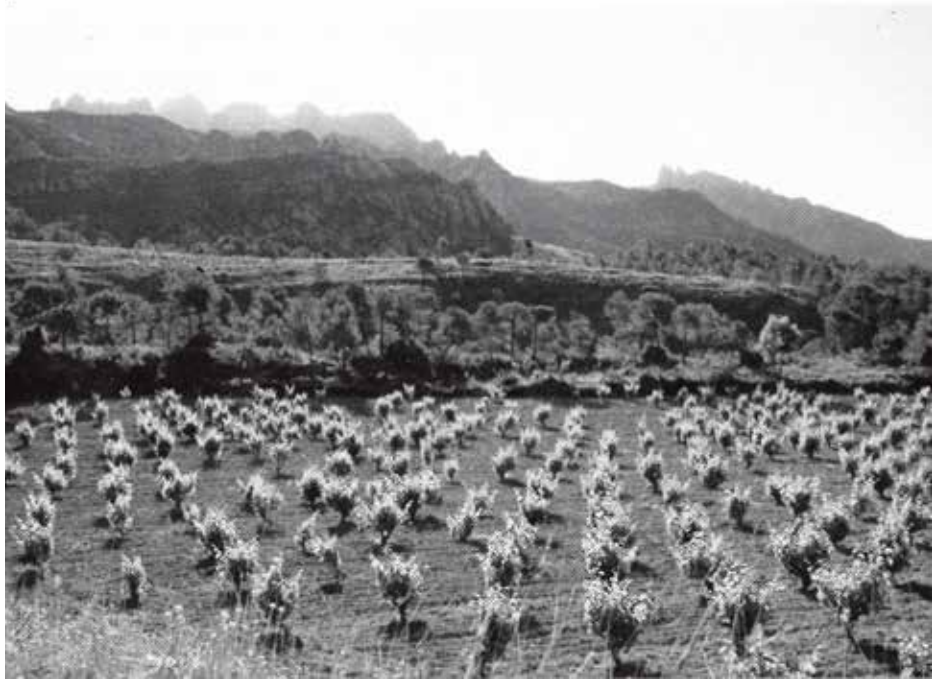

Vinya i olivera comparteixen l'espai amb matollars mediterranis i pinedes de pi blanc, pinedes que, astutes i ràpides, ocupen aquelles feixes de conreu abandonades a principis-mitjan segle XX. Avui és el bosc que predomina en zones costerudes (més difícils de cultivar), entre els conreus i al voltant dels nuclis poblats. Les brolles de romaní i timonedes amb bufalaga i foixarda, pròpies d'indrets calcícoles de terra baixa, i que neixen després dels incendis forestals, predominen gran part del paisatge del Bruc. El matollar o bosc baix correspon en bona mesura a les àrees on va arribar l'incendi de 1986, a tocar de les finques de Can Salses i el Castell, i que encara es troben en regeneració. Entre pinedes, camps de conreu i brolles, del peudemont als punts més alts de la muntanya de Montserrat trobem, allà on la pendent ho permet, els alzinars.

Mapa de vegetació del 2014 amb l'àrea afectada per l'incendi del 2015.
Font: Elaboració pròpia a partir de dades del CREAF

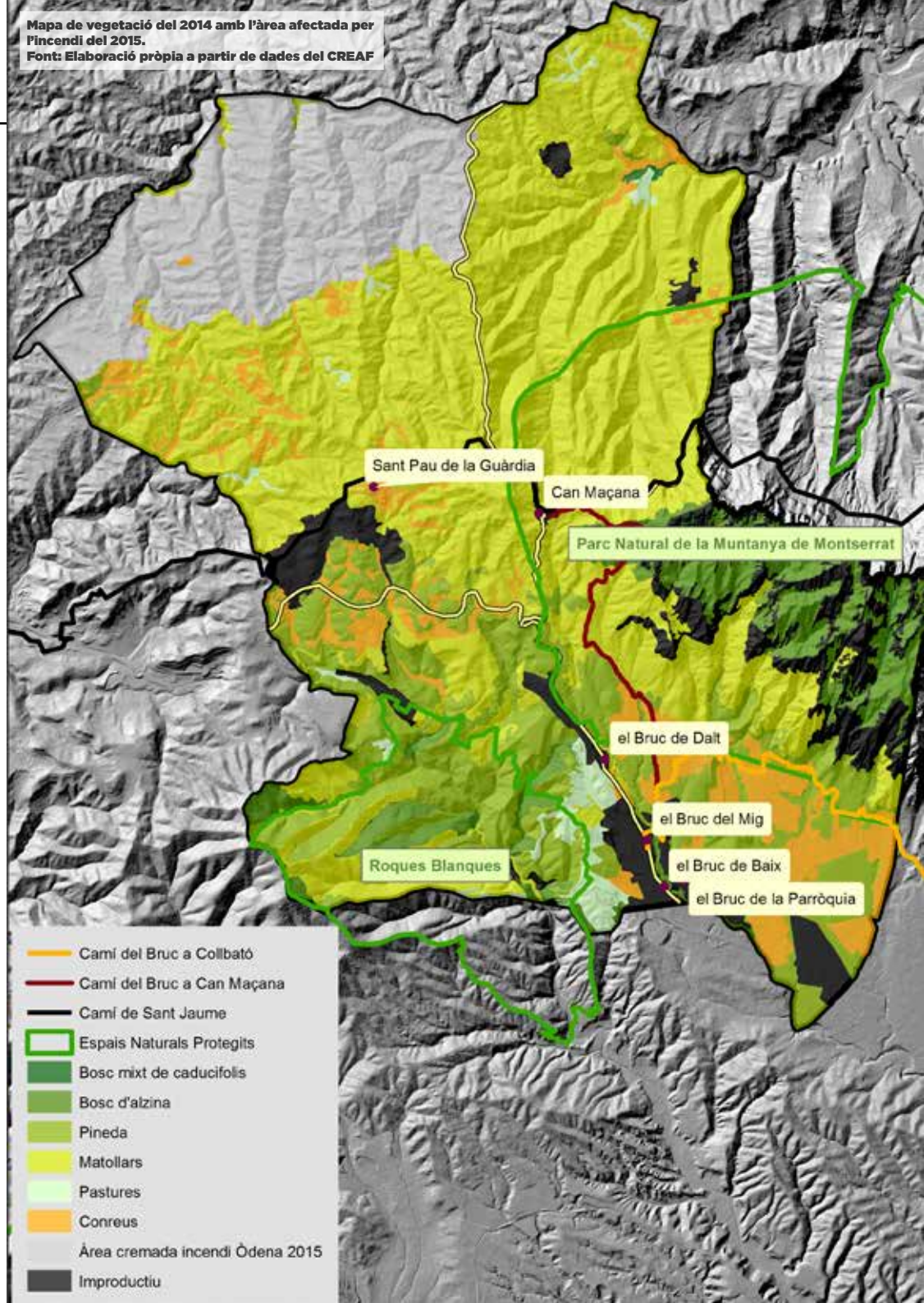

3
UNA MICA D'HISTÒRIA

3.1 EL POBLE DEL BRUC

El Bruc es troba al peu de la cara sud-oest de la muntanya de Montserrat. Aquesta zona, que connecta les zones de l'Anoia, el Baix Llobregat i el Bages, ha estat sempre una zona de pas entre aquests territoris, cosa que li ha atorgat un valor estratègic rellevant al llarg de la història.

En **època medieval** aquest territori pertany al castell de la Guàrdia, situat on hi ha l'església de Sant Pau Vell. Aquest fou un important enclavament estratègic entre els segles X i XII, en temps de l'expansió dels comtats catalans cap a la Catalunya Nova. El senyoriu de la Guàrdia va estar lligat al vescomtat de Barcelona; més tard, amb l'extinció d'aquesta nissaga, va passar primer als senyors de la Guàrdia i després a d'altres famílies, fins al moment en que el rei Pere III el vengué al monestir de Montserrat, al segle XIV. Des de llavors el monestir mantingué una relació molt estreta amb el Bruc, i concretament amb la Vinya Nova, on es produïa bona part del vi i de les hortalisses i altres vegetals que havien de menester monjos, peregrins i treballadors del Monestir. Fins el segle XV la parròquia del Bruc fou sufragània de la de la Guàrdia, moment en què s'intercanvien els papers. A partir de l'Edat Mitjana, tots els indrets del peudemont van ser ocupats per l'agricultura.

El Bruc neix al voltant de **l'església de Santa Maria**, citada per primer cop el segle XI, i del castell del Bruc. Ambdós formen el Bruc de la Parròquia, la part més antiga de la població. Aquest primer nucli s'estenia al peu del camí medieval que comunicava Barcelona amb Calaf i Montserrat passant per la Guàrdia. Els altres nuclis del Bruc sorgiren a posteriori, entre els segles XVIII i XIX, molt vinculats també al camí, però aquest cop a l'altra banda del Torrent de Santa Maria, actualment conegut com a Torrent de l'Oncle Illa.

L'episodi més famós relacionat amb el Bruc foren **les batalles del Bruc**, que se tingueren lloc el 6 i el 14 de juny de 1808. El dia 6 de juny les tropes napoleòniques, que es dirigien a Manresa a sufocar una revolta, van caure en una emboscada parada pels someters de la zona i tropes resistents, aprofitant l'orografia del terreny. El 14 hi tornaren amb més efectius per fer una operació de càstig i tornaren a ser vençudes. D'aquests fets històrics en sorgeix la llegenda del Timbaler del Bruc, que explica que el repic del tambor d'un noi que anava amb el sometent de Santpedor, en ressonar amb les parets de Montserrat, va fer creure als francesos que tenien al davant un gran exèrcit.

3.2 EL PEUDEMONT

Des dels inicis de l'ocupació del peudemont montserratí s'han cultivat les terres per obtenir-ne un rendiment agrícola. Com en bona part de Catalunya, la vinya va viure la seva època daurada a finals del 1800, abans de l'arribada de la fil·loxera, mentre que després, progressivament va ser substituïda per l'olivera com a principal cultiu.

LA VINYA NOVA: PROVEÏDORS DEL MONESTIR DE MONTSERRAT

La història de la Vinya Nova va molt lligada a la del monestir de Montserrat. El 1566 el monestir va comprar aquestes terres al Bruc per plantar-hi vinya i augmentar la producció vinícola, que ja feia en una altra finca d'Esparreguera. Aquesta finca passà a anomenar-se la Vinya Vella, mentre que els terrenys adquirits al Bruc s'anomenaren la Vinya Nova. La Vinya Nova esdevingué un centre de producció de queviures destinats al monestir, com també un lloc residencial, on s'hi acollien monjos durant temporades llargues. La major part de les terres es destinaren al conreu de l'olivera i la vinya, i també s'edificà la infraestructura necessària: un trull, premses i cups per tal d'elaborar el vi i l'oli. Amb les desamortitzacions del segle XIX, la finca passà a mans civils. La masia fou habitada pels masovers fins els anys 50. Actualment hi ha un restaurant.

4
MEMÒRIA RECENT DEL PAISATGE DEL PEUDEMONT

AUGE I DALTABAIX DE LA VINYA | EL PAISATGE DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL SEGLE XX

Es diu que antigament el Bruc era un dels pobles de Catalunya amb més densitat de ceps, que ocupaven gran part del peudemont així com zones de la plana i de Sant Pau de la Guàrdia. El gran valor comercial que va adquirir el vi va provocar que s'arrabassessin boscos per plantar vinya durant la segona meitat del s. XIX, fins i tot en els vessants més rocosos i escarpats de Montserrat i el serrat de les Muixerigues.

La fil·loxera, però, no trigaria a fer aparició i arruïnaria gairebé per complet tots els ceps i enviant en orris bona part de les explotacions. A finals del segle XIX la mort de la vinya amb la fil·loxera provoca un gran canvi en el paisatge. Gran part dels camps de vinya, principalment els més inaccessibles, són abandonats i el bosc els guanya el terreny. A d'altres zones, com al peudemont, s'opta per canviar la vinya autòctona i plantar ceps locals empeltats, principalment, amb soques de cep americà, resistents a la fil·loxera.

El mapa de la minuta municipal del poble del Bruc, del 1917, mostra com el serrat de les Muixerigues estava íntegrament ocupat per vinya i que els ceps anaven de Can Marquès al Bruc de la Parròquia i paral·lels a la carretera fins al Bruc de Dalt.

A la zona més propera a la muntanya de Montserrat es va optar per arrencar ceps i plantar-hi oliveres que convivien amb petites feixes de vinya, que ja no eren les protagonistes de l'espai. És el cas de les finques de la Vinya Nova, Can Jorba, el Castell i Can Ferrers entre d'altres.

Avui, al nord de la zona més habitada, on els terrenys comencen a tenir un pendent més pronunciat, s'hi troba una àrea considerable de bosc esclarissat. En bona part correspon a vinyes abandonades que van ser plantades en l'època de l'auge vitivinícola abans de l'arribada de la fil·loxera, època en què es van ocupar espais poc propicis per al conreu, però que tot i així milloraven la rendibilitat de l'explotació. Després de la sacsejada que va suposar la fil·loxera per al cultiu de la vinya i el mercat del vi, aquest producte va passar a tenir un preu més equilibrat i per tant l'explotació vitivinícola es va restringir als terrenys més aptes i accessibles, mentre que bona part de la resta de vinyes es van deixar de conrear i, amb el pas del temps, van ser envaïdes per la malesa i van donar lloc a matollars i brolles, que en el mapa del 1917 es poden apreciar de color groc.

> ***Hi havia oliva i cep, per tota la finca (...). Aquí a cada bancal hi havia dos rengles de ceps.***
>
> *Josep Rovira. 1940, Vinya Nova.*

> ***De la fil·loxera els n'havia sentit parlar, però ells ja havien plantat ceps d'aquests empeltats, que no agafaven la fil·loxera.***
>
> *Josep Rovira. 1940, Vinya Nova.*

> ***De petit pujava a escola al Bruc, on hi he fet vida. I hi he fet vida tot i que ara, des de fa molts anys visc a la masia de Can Pasqual, sota el poble del Bruc però pertanyent als Hostalets de Pierola. Quan érem a can Grau teníem terra amb molts ceps a la muntanya, però la vam haver de deixar perquè no rendia.***
>
> *Joaquim Almirall, 1936. Cal Pasqual. El Bruc de Baix.*

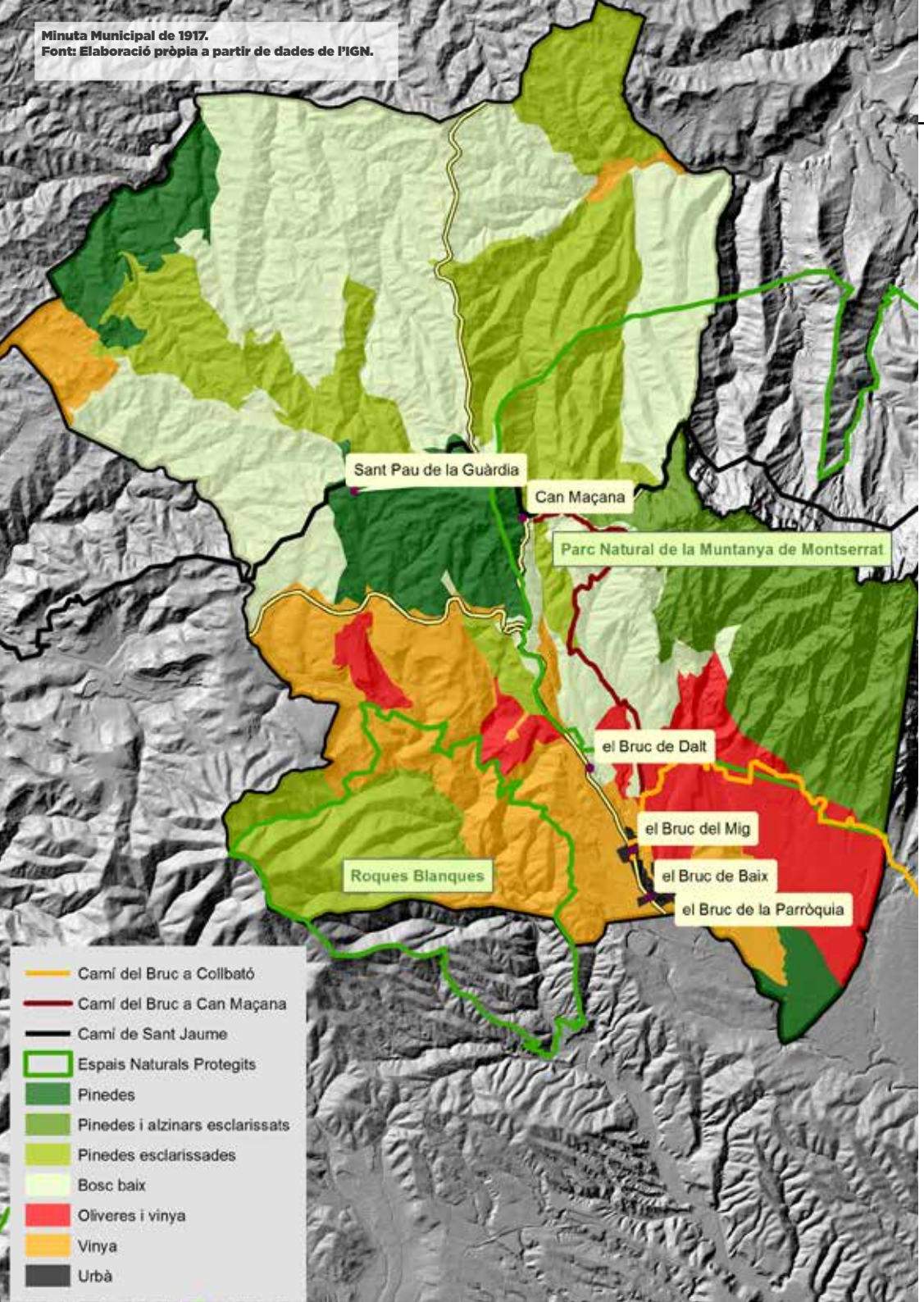

Minuta Municipal de 1917.
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IGN.

4.1 LA POSTGUERRA I EL FRANQUISME

Durant els anys de depressió de la postguerra, l'agricultura té una importància cabdal per les economies familiars. D'aquesta manera, el paisatge de mitjan anys cinquanta del segle XX no canvia gaire del que ens mostra el mapa del 1917. L'olivera i la vinya continuen disputant-se el protagonisme: la vinya experimenta un cert retrocés sobretot a Roques Blanques, mentre que al peudemont l'olivera es consolida com a conreu amb més presència.

A inicis del segle XX i durant pràcticament tota la primera meitat d'aquest es van mantenir els sistemes de vida i de treball tradicionals, basats en la feina manual i la tracció animal. Els primers canvis es comencen a intuir a la dècada dels anys 40, però és a partir dels anys 50 en que els canvis tindran lloc a una velocitat vertiginosa i transformaran per sempre la vida a pagès. L'aparició de la maquinària agrícola substituirà la tracció animal i totes aquelles pràctiques de treball que s'havien mantingut inalterades durant segles. Si bé això va comportar una millora importantíssima de les condicions de vida i de treball, també va tenir una altra conseqüència: l'abandonament del món rural. Si antigament calia molta mà d'obra per poder treballar la terra i fer totes les feines de pagès, amb la mecanització, aquesta és substituïda per màquines, i molta gent deixa de tenir la possibilitat de guanyar-se la vida. Molta gent, principalment masovers i petits propietaris, opten per marxar a treballar a les fàbriques de les conques dels rius, en un moment de puixança industrial, buscant una vida més fàcil que la de pagès.

Amb l'arribada de la indústria de les bòbiles al Bruc es va acabar de confirmar la tendència que apuntava a l'abandonament de les feines agrícoles i el transvasament de treballadors a la indústria. Durant la primera meitat de segle, moltes de les vinyes on l'accés era bastant complicat es van continuar explotant, fins que es va produir el canvi de model econòmic que va causar l'abandonament de les feines agrícoles en aquests terrenys més difícils. A aquest canvi hi van contribuir les excepcionals glaçades de la Candelera de l'any 1956, que matarien molts ceps i oliveres. Amb aquest nou daltabaix, molts aprofitarien per abandonar conreus i anar a cercar altres professions i llocs per viure.

“

Abans pràcticament la majoria de gent d'aquella època, dels anys 50, vivia del camp. Principalment vi. Tot allò de Can Pujol i totes aquelles muntanyes de cap allà en dintre, ho van arrabassar tot amb uns arpiots i ho van aplanar tot. Pensa que allà no hi podia anar ni tractors ni animals ni res, ho cavaven tot (...) L'època de collir raïm, de mig setembre a mig octubre, el Bruc era una festa. Venien matxos de l'Ebre, de Tortosa, per collir i portar els raïms. Treien els raïms d'allà aquelles muntanyes a bast. Portaven dues portadores, una a cada costat, i feien sis o set viatges cada dia (...) Allavòrens va començar l'època de les bòbiles. Com que anant a la bòbila a preu fet van començar a guanyar cèntims, tots aquests que tenien aquestes vinyes les van començar a deixar i es van perdre.

Josep Rovira, 1940, Vinya Nova. ”

Per altra banda, la progressiva obertura del mercat farà augmentar la competència i només aquelles explotacions més rendibles sobreviuran.

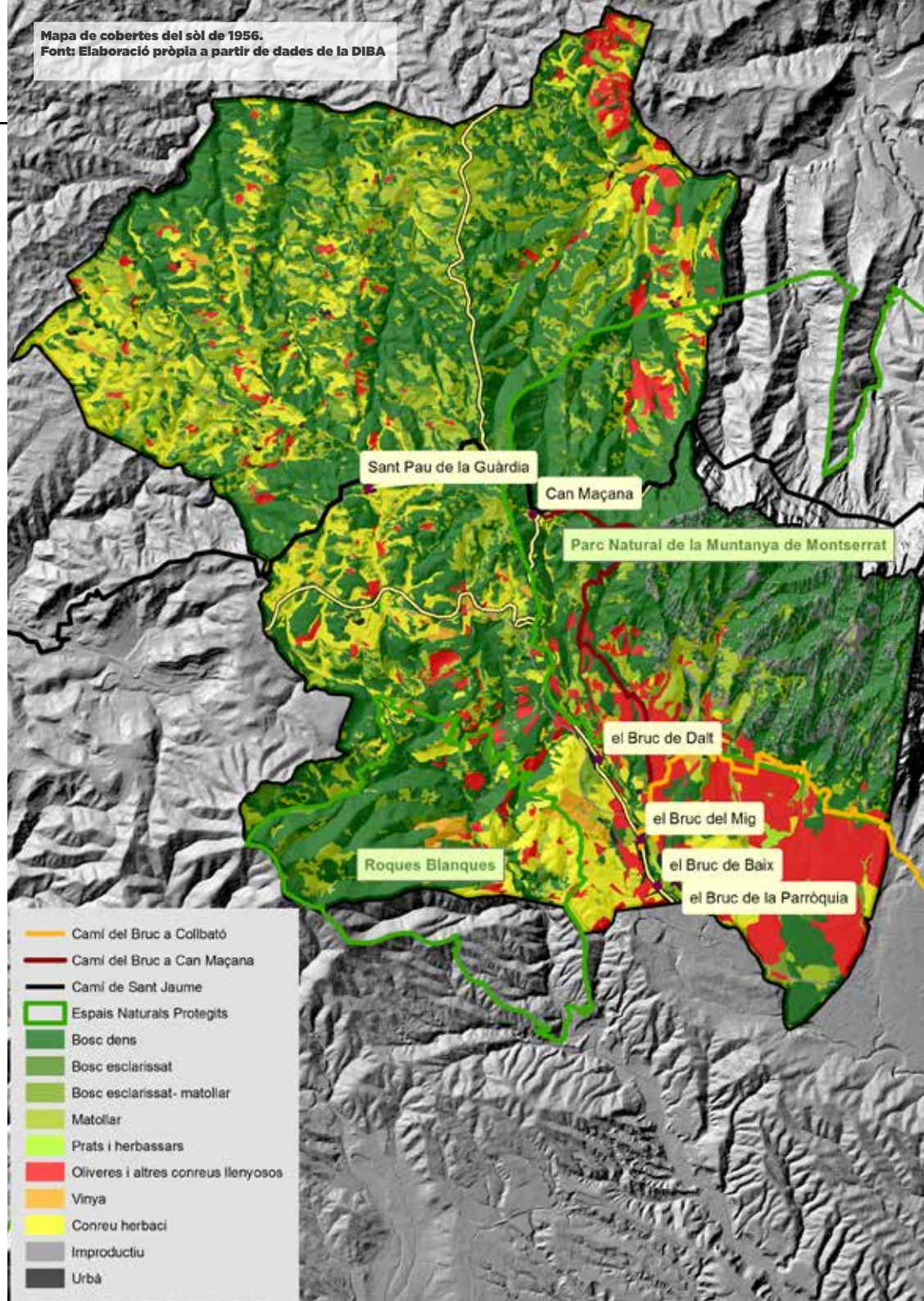

Mapa de cobertes del sòl de 1956.
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la DIBA

4.2 EL FRED DE LA CANDELERA DEL 1956

El fred del febrer del 1956 destaca en gairebé tots els registres meteorològics com el mes més fred de tot el segle XX. A Manresa van arribar a -17ºC.

És conegut arreu pel 'fred que va matar les oliveres', i que va fer retrocedir també molts fruiters i la vinya.

4.3 EL PAISATGE EN DEMOCRÀCIA I EL BRUC ACTUAL

Amb tot, el paisatge rural es va anar buidant de veïns i de pagesos, i el bosc va anar avançant enmig de camps d'oliveres que es resistien a desaparèixer, petites feixes de vinya i algun nou camp de cereal. La superfície conreada va passar de ser 1135 ha el 1917 (405 d'olivera i 730 de vinya), a 447 el 2014 (270 de cereals i 177 de fruiters, majoritàriament d'olivera). La zona habitada del Bruc, especialment el poble del Bruc, va passar de 15 hectàrees a 186, 74 de les quals corresponen a l'entorn del Bruc poble. Paral·lelament, la població, que arriba a un màxim de 1636 persones el 1887, disminueix progressivament fins l'any 1991, quan se situa en 770 habitants. Els canvis en el model de mobilitat i especialment amb la construcció de l'autovia l'any 2004, van fer incrementar la població fins als 2032 habitants que té a l'actualitat.

Progressivament, els entorns de Montserrat recuperen la valoració del producte local que ha modelat i protegit el paisatge durant segles. En els darrers anys sorgeixen diferents iniciatives de conreu de varietats locals d'olivera d'alt valor cultural i agronòmic, la vera i palomar. Aquests, amb el compromís de veïns, visitants, consumidors i pagesos, han de permetre forjar una nova ruralitat del Bruc, viva, activa i respectuosa amb l'entorn.

Cultiu d'horta al peu de Montserrat
Font: l'Arada. Dídac Masana.

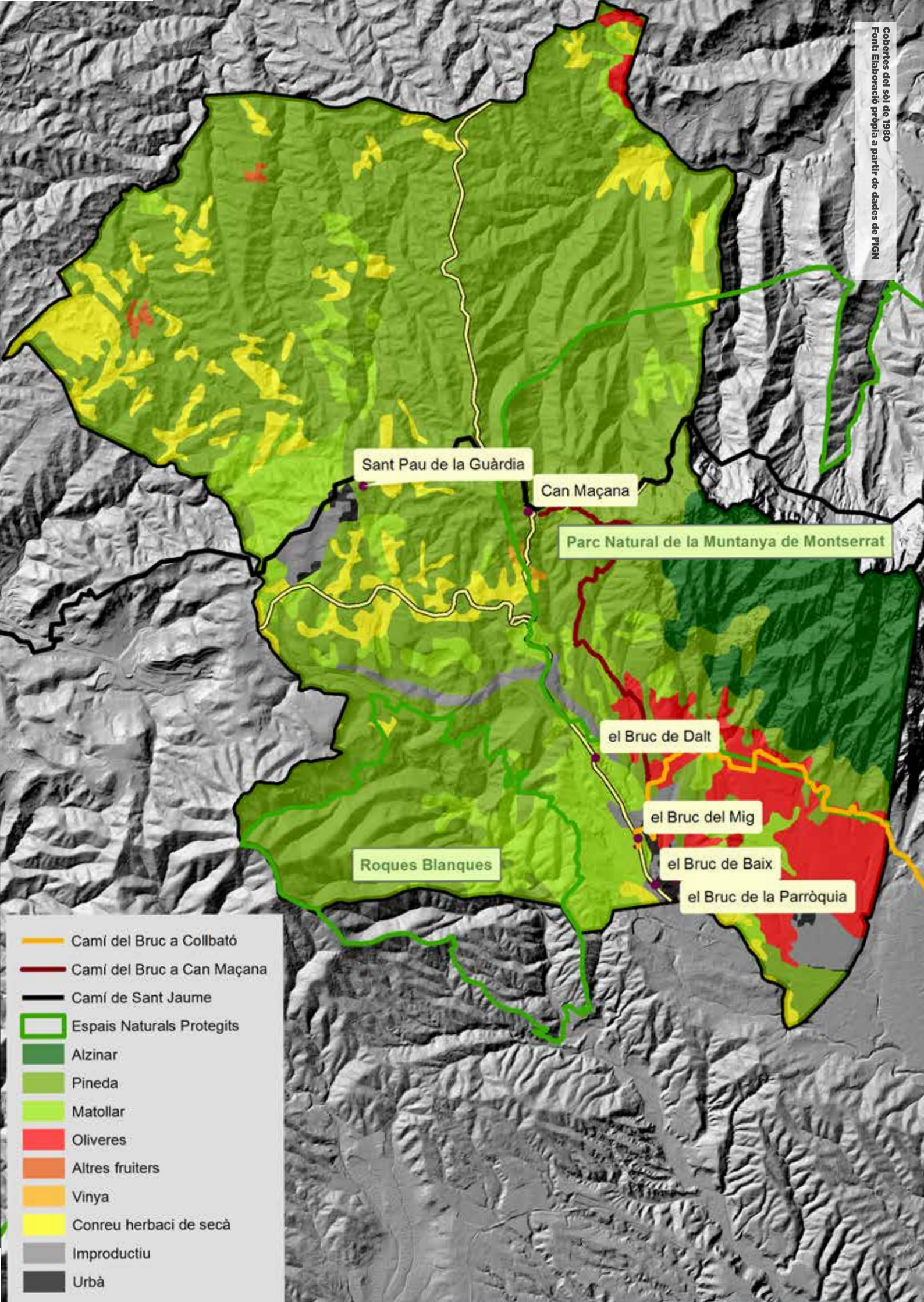
Cobertes del sòl de 1980
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IGN
Sant Pau de la Guàrdia
Can Maçana
Parc Natural de la Muntanya de Montserrat
el Bruc de Dalt
el Bruc del Mig
el Bruc de Baix
el Bruc de la Parròquia
Roques Blanques
Camí del Bruc a Collbató
Camí del Bruc a Can Maçana
Camí de Sant Jaume
Espais Naturals Protegits
Alzinar
Pineda
Matollar
Oliveres
Altres fruiters
Vinya
Conreu herbaci de secà
Improductiu
Urbà

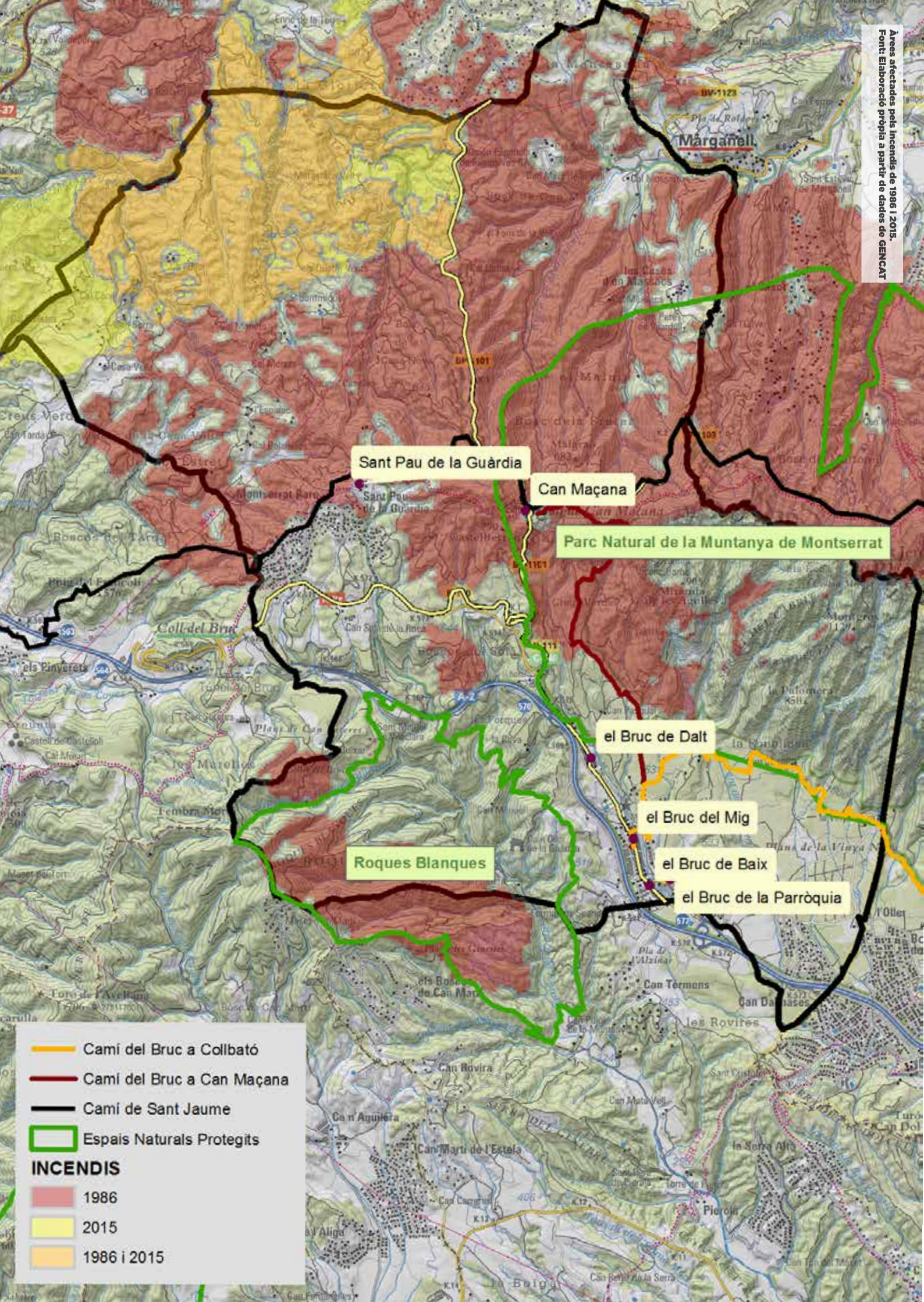
Àrees afectades pels incendis de 1986 i 2015.
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de GENCAT
Sant Pau de la Guàrdia
Can Maçana
Parc Natural de la Muntanya de Montserrat
el Bruc de Dalt
el Bruc del Mig
el Bruc de Baix
el Bruc de la Parròquia
Roques Blanques
Camí del Bruc a Collbató
Camí del Bruc a Can Maçana
Camí de Sant Jaume
Espais Naturals Protegits
INCENDIS
1986
2015
1986 i 2015

4.4 L'ARRIBADA DELS GRANS INCENDIS FORESTALS

El 1986 un incendi forestal arrasa una part molt important del terme del Bruc i dels municipis del Montserratí. Aquest episodi, però, arriba a les proximitats del nucli urbà del Bruc i del peudemont més d'esquitllada que, per exemple, a Sant Pau de la Guàrdia, on l'afectació va ser molt important. El foc va arribar a les portes d'algunes finques però el que va cremar va ser sobretot bosc de pi blanc i matoll. Un altre focus va tocar l'espai natural de Roques Blanques.

Òbviament això va suposar un gran canvi per la vida i paisatge de l'entorn de Montserrat. El 2015 un nou incendi forestal, el de la Conca d'Òdena, afecta la zona nord del Bruc, la zona de Sant Pau de la Guàrdia.

Incendi de Montserrat de l'agost de 1986
Font: amicsarbres.blogspot.com

4.5 LA DECLARACIÓ DEL PARC NATURAL DE LA MUNTANYA DE MONTSERRAT

L'any 1987 es va declarar el Parc Natural de la Muntanya de Montserrat (Decret 59/1987), amb una superfície protegida de 3.500 ha que abarca els municipis del Bruc, Marganell, Monistrol de Montserrat i Collbató. La Muntanya de Montserrat presenta unes característiques tan sorprenents que ha esdevingut un dels símbols de Catalunya. Tot i que en el líric himne del Virolai s'afirma que: "Amb serra d'or, els angelets serraren eixos turons...", l'explicació científica sobre la gènesi del massís montserratí és força diferent, i, en darrer terme, fa responsables del sorprenent modelat de la Serra els agents atmosfèrics.

En primer lloc, cal parlar d'un gran golf marí d'aigües no gaire fondes, existent fa cosa de 50 milions d'anys, situat on es troba ara la Depressió Central Catalana, i al qual desguassaven impetuosos rius procedents dels vessants d'un massís catalanobalear desaparegut, que aportaven grans masses de còdols. Els còdols s'anaren barrejant amb materials més pastosos i varen formar una massa que, quan aquest massís catalanobalear desaparegué i els terrenys circumdants al gran golf s'enrolaren enmig de cataclismes geològics, el relleu de Montserrat anà emergint del fons del mar amb una gran brusquedat de formes, ara fa uns deu milions d'anys, i els seus relleus quedaren a la mercè de vents, pluges i glaçades fins a convertir-los en aquesta espectacular escenografia que ara admirem. A això hi va ajudar, és clar, la duresa dels materials emergits, formats pels característics conglomerats (còdols, sorres i un duríssim ciment calcari), que els científics anomenen pudingues i que, popularment, es coneix per "pinyoles".

D'altra banda, el fet que aquestes pudingues siguin molt més resistents a l'erosió que els materials veïns (argiles, gresos, esquists...) justifica també, amb els moviments tectònics, els singulars relleus de la muntanya. El cim de Sant Jeroni (1.236 m), ofereix un extraordinari panorama des dels Pirineus al mar (fins i tot els dies de visibilitat excepcional es veu Mallorca) i, separat d'aquest pel coll de Migdia, els Ecos, amb 1.220 m. En realitat, aquest coll de Migdia, al centre del qual s'alça la punxeguda Talaia, divideix la serra en dues parts gairebé iguals: l'oriental, amb la zona de Santa Magdalena i les serres de Santa Maria, la zona de Sant Salvador i els Flautats, que inclou, al principi, el popular monòlit del Cavall Bernat; l'altra, l'occidental, la zona dels Ecos, els Frares Encantats i la filigranada zona de les Agulles, que inclou el característic coll de Port. Malgrat la seva evident unitat geogràfica i les seves singulars característiques geològiques i geomorfològiques, el massís de Montserrat pertany a la Serralada Prelitoral Catalana, que s'estén entre les depressions Central i Prelitoral de Catalunya.

5
EL CULTIU DE L'OLIVERA

El cultiu de l'olivera requereix dedicació durant tot l'any. Cal esporgar les branques velles, llaurar per eliminar les males herbes i afavorir la filtració de l'aigua, tirar adob... El moment de la collita, a l'entrada de l'hivern, n'és el moment central. Actualment, la collita és mecanitzada, però antigament es realitzava tota a mà, picant l'olivera amb bastons, pentinant les branques amb rasquetes i recollint les olives amb borrasses. Els veïns que van viure aquesta època recorden que no es deixava perdre ni una oliva.

Olivera al Bruc
Font: Eixarcolant

Un cop al molí, començava el procés per obtenir oli. S'iniciava amb la molta: s'abocaven les olives al trull, que és com s'anomena el molí, i les pedres, les moles, col·locades verticalment sobre una base i unides per un eix central, fan un moviment de rotació que aixafa les olives situades sobre una gran pedra plana, coneguda com a escudella. S'hi anava afegint aigua calenta per homogeneïtzar la pasta resultant. Antigament, la mola es feia girar amb tracció animal i, més endavant, amb energia elèctrica.

Aquesta pasta es treia de la solera i es posava en cofins, peces rodones i planes d'espart que s'apilonaven, plenes de pasta, sota la premsa hidràulica. Amb la força de la premsa els cofins eren espremuts i se n'extreia l'oli, que era recollit a les dues cubelles. La barreja d'oli i aigua es posava en un segon dipòsit o piques on, per decantació (l'oli sura sobre l'aigua), se n'extreia el què es coneixia com a oli de primera premsada.

De la premsada, se n'obtenia l'oli verge, que era el suc de l'oliva net d'impureses, el pinyol trinxat, que queda als cofins, i la morca, que és el rebuig. L'oli es guardava en gerres grans de ceràmica.

Aquest procés ha canviat ben poc si es compara amb com es feia segles enrere, si bé s'ha mecanitzat amb innovacions com els motors per moure el trull o la premsa hidràulica.

5.1 L'OLIVERA I L'OLI PALOMAR

Si parlem del cultiu de l'olivera, hem de mencionar les varietats que predominen a la zona, que són l'oliva vera i l'oliva palomar, ambdues íntimament arrelades a la falda de Montserrat. L'oliva vera, la trobem sobretot als municipis del Bruc i Collbató, i la palomar principalment a Olesa de Montserrat i Esparreguera. Pel que fa a les propietats, l'oliva palomar fa un oli més fi, cosa que la fa molt apreciada, a la vegada que els empelts viuen més. En canvi, l'oliva vera, tot i no ser tan fina, dona més oli a l'hora de premsar-la. Ambdues varietats produeixen uns olis de gran qualitat, amb unes propietats organolèptiques úniques.

“

Els empelts de palomar vivien més que els de vera, i l'oli és més fi, per això antigament en feien més. Però la vera raja més i per això recentment se n'ha fet més. Reproduïen les oliveres amb llucs cepats (amb un tros d'arrel o soca) o empeltant bordalls (oliveres bordes que treien dels marges o del bosc). Abans es collien més tard a partir del gener, i les portaven a les almàsseres...

Jaume Escriu, 1925. Cal Vicari, el Bruc de Baix.

Hi ha qui diu que és més fina la palomar però hi ha a qui li agrada més la vera. La palomar és la que es buscava més per fer conserva tot i que és més petita que la vera.

Joaquim Almirall, 1936. Cal Pasqual. El Bruc de Baix. ”

Avui les varietats vera i palomar conviuen amb l'olivera arbequina, varietat més comercial.

Oliva vera.
Font: Eixarcolant

Oliva palomar.
Font: Eixarcolant

ALTRES USOS DE L'OLIVERA

Les fulles d'olivera es venien als ramaders. A l'hivern, després de les glaçades, s'espolsaven i es recollien per guardar-les a la pallissa.

EL MOLÍ DE CAN DOMÈNEC

Situat a la parròquia del Bruc, al costat de les voltes de can Domènec, fou construït al segle XX. Avui en desús, es troba en propietat privada, que obre les portes al públic cada any per la Festa del Timbaler.

EL MOLÍ DE LA VINYA NOVA

Declarat Bé Cultural d'Interès Local, es troba en una de les naus agrícoles de la masia Vinya Nova, avui sala del restaurant Vinya Nova. És més antic que el molí de la parròquia del Bruc.

MOLINS DEL BRUC

El molí de can Domènec, a la parròquia del Bruc, i el molí de la Vinya Nova, són dos molins avui en desús.

Molí de la Vinya Nova
Font: Gemma Estrada

5.2 LA VINYA

La vinya és l'altre cultiu que, juntament amb l'olivera, ha dominat el paisatge del Bruc i ha estat bàsic per l'economia de la zona. Aquest cultiu pateix, però, un daltabaix importantíssim a finals del segle XIX amb l'arribada de la fil·loxera. Aquesta plaga va matar gairebé tota la vinya que hi havia a Catalunya. A molts llocs, la vinya es va arrencar i es van optar per altres cultius, mentre que a d'altres zones es va tornar a plantar, amb empelt de cep americà, resistent a aquest insecte. Al Bruc, la vinya es va recuperar, si bé no amb la magnitud d'abans de la plaga i al llarg del segle XX la producció de vi va ser habitual a totes les cases. Durant la verema es collia el raïm, que es xafava als cups que tenien moltes cases i es posava a fermentar en botes de fusta. Els tractants passaven casa per casa comprant el vi, que pagaven segons la graduació que tenia.

> ***El raïm, l'elaboràvem a casa, que hi havia uns cups, i un celler. 3 cups teníem. Trepitjaves el raïm i cap a les botes i l'elaboraves a casa. [...] Aquí al Bruc fèiem vi negre, que era molt apreciat. Era un negre molt negre. Teníem una vinya a can Pujol que teníem una varietat que en deien Cua Tendra, que només collint i trepitjant et quedaven les mans negres, i encara que t'hi posessis lejia o sabó, quan anaves a ballar, tenies les mans negres. Els ceps eren naturals, tal com pinten.***
>
> *Jaume Escriu, 1940. El Bruc.*

> ***De ceps n'hi havia de moltes varietats. El sumoll, negre, era el que més es feia i rendia per vi. També es feia garnatxa, i moscatell.***
>
> *Maria Rosa Pujol Morera, 1927. cal Pujolet, El Bruc.*

Molí de Can Domènech, al Bruc de la Parròquia
Font: Gemma Estrada

6
PATRIMONI

6.1 EL BRUC DE LA PARRÒQUIA

Al nucli del Bruc de la Parròquia hi trobem les cases més antigues del poble. Un dels exemples més destacats n'és Cal Porquer, una masia d'origen medieval, que ocupa tot un costat de la Plaça de la Parròquia. Es tracta d'una casa de grans dimensions de planta rectangular, construïda de tàpia i pedra, que ocupa tot un costat de la Plaça. Una altra construcció singular és la casa anomenada Can Domènech o Les Voltes. Es tracta d'una gran casa a dues aigües, que travessa el carrer mitjançant una volta. És una de les construccions més antigues de la vila, datada dels segles XII i XIII.

6.2 SANTA MARIA DEL BRUC

L'església de Santa Maria, al voltant del qual neix el nucli del Bruc, data del segle XI. D'aquesta època data l'absis romànic, el qual passarà a ser, en reformes posteriors, una capella lateral. Precisament en aquest absis s'hi descobriren l'any 1958 unes pintures al fresc del segle XIII que foren tapiades el segle XVIII. Aquests frescs, de l'estil pictòric a cavall del romànic i el gòtic propi del període, són presidits per un Crist en majestat dins una màndorla, envoltat pel tetramorf. Al carrer inferior hi apareixen les escenes de la Dormició i la Coronació de Maria. També destaquen les pintures geomètriques de la nau principal, amb una inscripció que les data de 1644. Aquestes pintures foren descobertes el 1986 arran d'una restauració, després d'arrencar la capa de guix que les mantenia ocultes. Pel que fa al campanar, presenta una base circular d'estil romànic amb finestres geminades, i culmina amb una torratxa moderna quadrada. L'església actual és el resultat de totes les reformes fetes, en especial la del segle XIII i les dels segles XVIII i XIX.

Pintura del segle XIII de Santa Maria dek Bruc
Font: cat.romanic.eu

6.3 PONT DEL TORRENT DE L'ILLA

El Pont del Torrent de l'Illa o Pont de la Parròquia travessa la Riera de Can Dalmases, i uneix el Bruc de la Parròquia i el Bruc de Baix. El pont, construït amb maó i pedra, consta de tres arcs. El central, més gran, es recolza sobre dues pilastres. Fou projectat el 1916 per encàrrec del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya. Les obres s'iniciaren el 1917 i finalitzaren el 1922.

6.4 CAN CASAS

Can Casas és l'actual seu de l'Ajuntament del Bruc. Es tracta d'una gran casa modernista, construïda al segle XIX a encàrrec de Josep Casas Chocomeli, que fou també alcalde de la vila. La casa fou dissenyada per l'arquitecte Cristóbal Cascante Colom, que fou col·laborador de noms il·lustres com ara Antoni Gaudí o Joan Martorell. L'edifici, de tres plantes, tingué diversos usos a part del d'habitatge. S'hi albergà el convent de monges de l'Anunciata, que hi feren un col·legi de nenes. Les monges romangueren a Can Casas fins poc després de l'esclat de la Guerra Civil. A part, els baixos foren utilitzats de celler i destil·leria, ja que la família Casas es dedicava a l'elaboració de vi. De fet, també la casa també és anomenada Cellers Muller per Josep Maria Casas de Muller, fill de Casas Chocomeli, que es dedicà al negoci de la vinya. L'edifici fou adquirit per l'Ajuntament del Bruc el 1984 i des de 1990 acull les dependències municipals. A tall constructiu, la casa combina els elements comuns en les obres de Cristóbal Cascante com ara la maçoneria rebossada a les parets, el totxo a les obertures i la ceràmica vidriada, utilitzada com a element tant a l'exterior com a l'interior.

Can Casas, seu de l'Ajuntament del Bruc
Font: commons.wikimedia.org

6.5 LA FESTA DEL TIMBALER

La Festa del Timbaler és la festa més important i representativa del Bruc. Se celebra el primer cap de setmana de juny, en commemoració les batalles del Bruc del 6 i el 14 de juny de 1808. Un cap de setmana a l'any, el Bruc torna al segle XIX i s'omple de soldats francesos, sometents i trabucaires catalans que recreen els fets d'on sorgí la llegenda del Timbaler del Bruc. A més de les representacions teatrals històriques dels fets d'armes, que compten amb més de 300 actors, la vila acull un mercat d'artesans i oficis ambientat al segle XIX i es fa l'ofrena al Monument del Timbaler.

Recreació històrica de la Festa del Timbaler
Font: www.festacatalunya.cat

LA RUTA
EL CAMÍ DE L'OLI.
DEL BRUC A COLLBATÓ

Aquest recorregut podria anomenar-se camí de l'oli, atès que el podem començar a la plaça/carrer de la Parròquia, on hi ha un trull encara en ús. Continuarem fins la finca del Castell, on es pot veure una explotació d'oli moderna però petita.

Dificultat:
Baixa

Distància:
5 - 10 km.

Durada:
1h i 30min. - 3h.

Més informació:
muntanyamontserrat.gencat.cat/ca/el_parc/senderisme/

Sortim de la plaça de l'Ajuntament en direcció ascendent i agafem el segon carrer a la dreta, just davant de l'escola en direcció Can Salses, tal com indica la senyalització local. Fem la baixada i després continuem recte pel carrer pavimentat ascendent. Girem a l'esquerra en un revolt molt tancat de 180º i, tal com indica la senyalització del Parc, seguim per la pista pavimentada i més endavant ja de terra, en direcció sempre a Collbató.

Deixem a la nostra dreta la urbanització Mas Grau i un xic més endavant i a l'esquerra el Mas Can Rovira, entrant ja a la pista forestal. 20 metres més endavant trobem una cruïlla a la dreta, que ens durà a Can Salses: l'agafem.

Després d'uns revolts, arribem a Can Salses. Des d'aquest mas ja es veu la casa restaurada i la finca del Castell i unes vistes àmplies de la cara sud dels Frares Encantats. D'aquí davallem cap a la llera del torrent de les Comes on es troba l'antic Pou de Glaç del Castell.

Caminem uns metres pel torrent fins que trobem un camí ascendent a l'esquerra, l'enfilem i, al final de la pujada, ens trobem un immens camp d'oliveres de les varietats Vera i Palomar. Al final dels camps topem amb una cruïlla senyalitzada, girem 90º a l'esquerra i seguim recte. Des d'aquí podem gaudir d'una bonica vista de la zona del Faraó.

Ens acostem a les roques del massís deixant enrere els camps d'oliveres i prenem el camí de la dreta amb una pujada curta, però forta. Seguim per la pista

ampla i planejant fins a l'ermita de la Mare de Déu de la Font, actualment en ruïnes, que pertany a la finca de Can Jorba.

A tocar, tenim el mas de Can Jorba, amb una gran esplanada en el pla inferior. En un extrem hi ha un dipòsit d'oli excavat en una roca, tancat amb una portella de ferro. Abandonem Can Jorba per la pista més propera a la muntanya en direcció a Collbató. Ara el camí és ample i plàcid, envoltat de pi blanc i alzina. Ben aviat i a l'esquerra, trobem l'inici del popular camí dels Francesos. La pista ens duu fins al conegut restaurant de la Vinya Nova. Deixant el mas a l'esquerra, avancem recte i paral·lels al massís fins al darrer aparcament del restaurant i fins a trobar novament la senyalització del Parc.

Deixem la Vinya Nova, sempre per la pista que voreja el peu de la muntanya, i ens dirigim ara cap al pla de la Mònica, on arribem en 15 minuts, després de creuar el torrent del Pont i el que baixa del sector de les Artigues. Entre el torrent del Pont i el camí de l'Artiga Baixa, que enfila amunt just al pla de la Mònica, tenim l'important conjunt rocós dels Pollegons, que dona forma a aquesta part de Montserrat. Seguim la pista i anem deixant diverses pistes a la dreta que duen al Bruc Residencial.

Seguirem fins a una cruïlla senyalitzada de quatre camins, a la nostra esquerra el camí de les Bateries i a la dreta el camí de l'Oli. Avancem recte per la mateixa pista fins a visualitzar les primeres edificacions de Collbató, que pertanyen al carrer Pau Bertran del municipi. Continuem baixant per aquest carrer, que ens durà al centre de la Vila i a la fi del recorregut.

RECOMANACIONS:

- Respecteu la propietat privada. No passeu per sobre dels prats de dall i cultius.
- Respecteu el patrimoni cultural i històric. Cal preservar-lo per a les generacions futures.
- La captura i recol·lecció d'animals, roques, minerals i plantes no són permeses en tot l'àmbit del Parc Natural.
- Està prohibit tirar qualsevol tipus de deixalla en tot el Parc Natural. Utilitzeu sempre les papereres o emporteu-vos la brossa que genereu.
- Està prohibit fer foc en tot el Parc Natural.
- L'acampada lliure és prohibida en tot l'àmbit del Parc Natural. Per a més informació d'on poder pernoctar adreceu-vos a l'Oficina d'informació del Parc.
- No feu sorolls innecessaris. Respecteu la tranquil·litat, especialment als llocs de nidificació dels ocells.
- És prohibida la circulació rodada pel Parc Natural a excepció de les pistes i carreteres obertes al públic.
- Els gossos s'han de portar lligats a fi de no molestar la resta de fauna salvatge.
- El senderisme és la millor manera de conèixer el patrimoni dels espais naturals. Seguiu els senders i camins senyalitzats, és fàcil desorientar-se per un terreny abrupte.
- Atenció! - Zona de despreniments.

Escala 1:250000

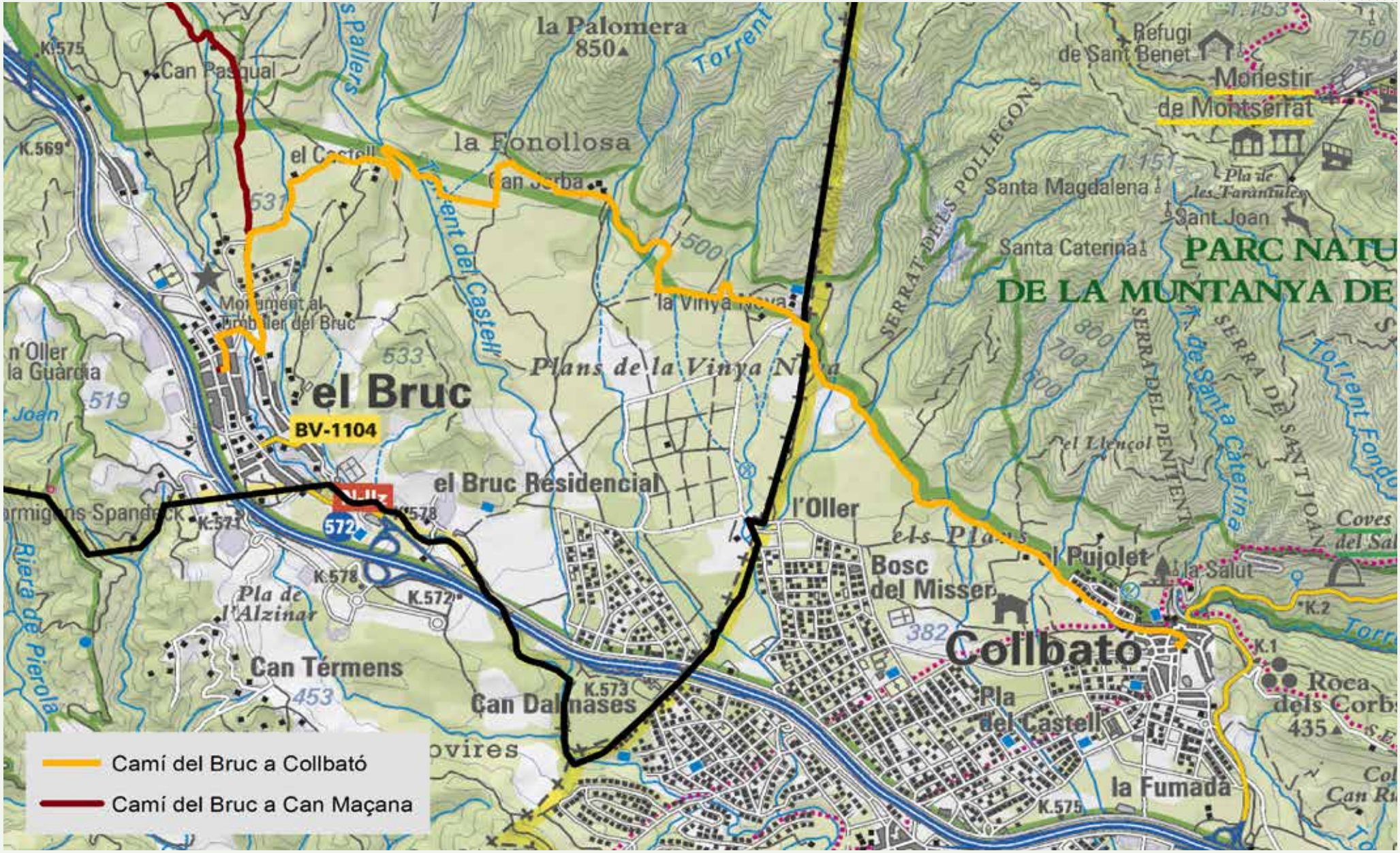

PRODUCTE LOCAL DEL BRUC

OLI

JOAN TORRAS: Oli varietat vera..
Adreça: Can Ferrers s/n.
E-mail: torrasigarcia@hotmail.com. Tel: 609 83 17 48.

JAUME ESTEVE: Oli vera i horta. Can Rovira.
E-mail: james_teve@hotmail.com. Tel: 622 02 60 18

OLI DE LA VINYA NOVA: Oli d'oliva verge, varietat vera. Molta separada per a l'obtenció de l'oli de les olives pròpies varietat vera.
Adreça: Masia Vinya Nova, s/n.
E-mail: info@restaurantvinyanova.com - Tel: 93 771 03 29.
restaurantvinyanova.com

AGROBRUC. JOSE CUADRADO: Oli varietat vera, palomar i arbequina. Ecològic no certificat. Visita a explotacions i tallers.
E-mail: jcuadrado@futureaspiracion.com - Tel: 639 30 00 13

Altres (Collbató)
CAL QUELUS: Oleoturisme.
E-mail: mvallesoller@gmail.com - Tel: 696 54 32 63 - 686 39 00 71
olicalquelus.cat

HORTA

HORTET DEL BRUC: Hort ecològic, i ramaderia. Ecològic certificat.Visites i tallers per escoles i famílies
Adreça: Can Marquès.
E-mail: hortetdelbruc@gmail.com - paupedrosapamies@gmail.com - Tel: 616 01 87 10
hortetdelbruc.com
somalzines.com

PRODUCTE LOCAL DEL BRUC

POLLASTRE PENEDESENC

L'ESTABLE DELS QUATRE VENTS: Masia Sant Miquel. Pollastre negre penedesenc.
E-mail: lestabledels4vents@gmail.com. Tel: 93 102 11 09/630 92 13 31
lestabledels4vents.blogspot.com.es

VI

CAN PASCUAL: Vi.
Adreça: Can Pascual.
E-mail: nuriapcaballeria@gmail.com - Tel: 687 23 98 42

ON ALLOTJAR-SE

Sant Pau de la Guàrdia

MASIA CA N'OLLÉ DE LA GUÀRDIA: Allotjament rural.
Adreça: Ca n'Ollé de la Guàrdia s/n.
E-mail: masia@canolledelaguardia.com - Tel: 93 771 01 08
canolledelaguardia.com

CAN SANT MIQUEL (JUDIT): Allotjament.
Adreça: Can Sant Miquel, la Guàrdia.
E-mail: calsantmiquel@gmail.com - Tel: 650 948 419 - 93 10 21 109
casa-rural-barcelona.cat

El Bruc

CAN TRICOLET (ASSUMPTCIÓ): Allotjament.
Adreça: Can Tricolet, Bruc del Mig.
E-mail: sionrehues@gmail.com - Tel: 93 771 03 82 - 619 05 48 79
apartament-cantricolet-elbruc.blogspot.com.es

HOTEL EL BRUC: Allotjament / Resturació.
Adreça: Autovia A-2, Km 570.
E-mail: hotel@hotel-bruc.es - Tel: 93 771 00 61
hotel-bruc.es

Residència artística CAN SERRAT.
Masia Can Serrat s/n.
E-mail: canserratart@gmail.com Tel: 93 771 00 37
canserrat.org

ON MENJAR

CASAL DEL BRUC: Bar - restaurant.
Adreça: C/Parròquia s/n. - Tel: 686 86 58 68.

CELLER DE LA GUÀRDIA. Restaurant i allotjament.
Masia Ca n'Elies (St. Pau de la Guàrdia).
E-mail: elcellerdelaguardia@hotmail.es - Tel: 93 771 03 23

RESTAURANT VINYA NOVA: Restaurant.
Adreça: Masia Vinya Nova, s/n.
E-mail: info@restaurantvinyanova.com - Tel: 93 771 03 29.
restaurantvinyanova.com

CAL NOIO: Restaurant.
Adreça: C/ Bruc del Mig 63.
E-mail: info@calnoio.com - Tel: 93 771 02 02
calnoio.com

MONTSERRAT PARK: Bar - restaurant.
Adreça: Ctra. antiga N-II, km. 570. Tel: 93 771 01 06

CAL COBIX: Bar - restaurant.
Adreça: C/ Bruc del Mig, 56 - Tel: 616 39 62 41.

LA LLAR: Restaurant.
Adreça: Passeig del Herois, 1.
E-mail: lallardelbruc@hotmail.com - Tel: 93 771 06 35

BAR ANNA: Bar- restaurant.
Adreça: Carrer de Bruc del Mig, 34 - Tel: 93 771 01 04

SANT JERONI: Cafè - restaurant.
Adreça: C/ Bruc del Mig, 70 - Tel: 607 30 81 89

LA TASQUETA DEL BRUC. Bar - restaurant.
Adreça: C/ Bruc del Mig, 63 - Tel: 628 78 37 33

COMERÇOS

QUEVIURES PONS: Queviures.
Adreça: C/ Bruc del Mig, 41 - Tel: 93 771 00 77

CAL RIAL: Queviures.
Adreça: C/ Bruc del Mig, 33 - Tel: 93 771 00 28

CA LA MONTSERRAT: Carnisseria - xarcuteria.
Adreça: C/ Bruc de Baix, 18 - Tel: 93 771 00 32

PASTISSERIA EL TIMBALER: Pastisseria.
Adreça: C/ Bruc del Mig, 10 - Tel: 93 771 00 66

FORN ALEMANY: Fleca - degustació:
Adreça: C/ Bruc del mig 56 - Tel: 93 771 09 34

FIRES I FESTES

FESTA DEL TIMBALER I VISITA AL MOLÍ D'OLI DEL BRUC

FIRA DE NADAL
PRODUCTE CULTURAL I LOCAL DE L'ENTORN DE MONTSERRAT

FIRA SOMPAÍS

Més informació a l'ajuntament del Bruc: 93 771 00 06

ALTRES

MUSEU DE LA MUNTANYA DE MONTSERRAT DEL BRUC
Carrer Bruc del Mig, 55, 08294 El Bruc.
Tel. 93 771 00 06

HORARI:
Primavera estiu *(abril a setembre)*:
Obert tots el dissabtes i diumenges, de 10'30 a 14'00 hores;
Temporada d'hivern *(octubre a març)*:
Visites guiades per grups de més de 20 persones, a convenir dia, de dilluns a divendres al matí.

ESPAI NATURA MONTSERRAT. COLL DE CAN MAÇANA
Punt d'informació del Parc Natural de Montserrat.
De gener a primera quinzena de març 9.00–17.00 h
De la 2a quinzena de març a la 1a quinzena d'octubre. 9.00–19.00 h
De la 2a quinzena d'octubre a desembre. 9.00–17.00 h

EQUIBRUC
Masia Can Corras, s/n - St. Pau de la Guàrdia - 08294 El Bruc
Tel: 629 26 67 73

CENTRE HÍPIC NICOLÁS & GARCÍA
C/ Sant Pau de la Guàrdia, s/n
Tel: 608 89 94 34

NATURFONTING
Excursions guiades i activitats pel medi natural
Tel. 628 360 210
E-mail: info@naturfonting.com
naturfonting.com

Ajuntament d'El Bruc

Amb el suport i finançament:

Diputació Barcelona

Equip tècnic i coordinació:

L'ARADA
CREATIVITAT
SOCIAL